

මිලින්දපක්ඛය

අතිගරු බලන්ගොඩ ආනන්ද මෙමතිය මහනාහිමි

දඹදිව දකුණු පංචාබයේ පෙදෙසක නටබුන් වූ ගොඩනැගිලිවලින් ඉතිරි ව තැන තැන මතු වූ ගඬොළු බිතු කැබලි ඇති සියාල්කොටි නම් ගමෙක් වෙයි. බොහෝ පෙර කලෙක මෙම පෙදෙස මහරජදහනෙකි. සාගල නමින් පළට වූ මහනුවරෙකි. මහාභාරත සමයෙහි ද එයට පසු බොහෝ කලක් ද එය මද්දේශයේ (මදු රට) අග නුවර ව පැවැත්තේය.

බුදුවසින් සාරසියයටත් පන්සියයටත් අතර සෙමෙහි මිලිඳු නම් වූ යොන් රජෙක් එය සිය රජදහන කොට ගෙන විසිය. එ රජ නාගසෙන නම් මහ රහතුන් වෙත එළඹ පැණ පිළිවිස සැක පසිඳ ගෙන බුදුසස්නෙහි පැහැද පැවිදි විය. එ රජුන් එ තෙරුනුත් අතර ඇති වූ දෙ බස ගත් අරුණු කැරුම් විසින් පෙර ඇඳුරාණ කෙනෙක් මහගතක් නිපැයූහ. අද මිලිඳු පැණ (මිලින්දපක්ඛ) නමින් පළට ව ඇත්තේ එය ය.

එහි දැක්වෙන මිලිඳු රජ නම් කවරේ යැ? ඉතිහසෙහි එහු ලත් තැන කවර යැ? සාගලය ඒ ඒ ගත්කරුවෝ කෙසේ කවර කවර නමින් හැඳින්වෝ ද? යනු මෙහි හෙළි කැරෙයි.

මහා අලිකසුන්දර¹ නම් යවන (ග්‍රීක) රජ පැසිම් දඹදිව කෙටුම්² නදිය බද රටවල් ඇත්ම දිනා යොන් අදිරජයක් පිහිටුවාලී ය. ඔහු රජය කැරැවූ සමය කිතු වසින් පෙර දෙවෙනි සියවස ඇතුළත දී ම ඒ අදිරජයෙන් කොටසෙක් වෙන් විය. එය යොන්-හින්දු³ රජයැ යි ගත්කරුවෝ හඳුන්වති. එහි රජය කැරැවූ දෙමෙත්‍රියෝ⁴ යවන රජු පටන් කොට සදෙනෙක් රජහු කාශ්මීරයෙහි රැඳී සිට තමන් රජය රැක්කාහ. ඒ රජුන් පෙළපතෙහි ඉයුතිදෙමෝස් යොන් රජහු ඇවෑමෙන් රජ පැමිණි (ඔහු පුත්) මිනෙන්ද්‍රෝස් තෙමේ කාශ්මීරයෙහි දකුණු දිග මහත් ම පෙදෙසක් තම සේසත යටතෙහි තබා සාගලය රජදහන කොට ගෙන රජය කැරැවී ය.⁴ මේ සාගල පුරය මහාඅලිකසුන්දර රජුන් බිහිනිය ජාතික ආර්යන්⁵ නම් ඉතිහාසකරුන් සිංහල යන නමින් ද කොලම්⁶ නම් යොන් ගත්කරු ඉයුතිමිදියා (ඉයුතිදෙමියා?) නමින් ද හැඳින් වූහ. මෑත කල දඹදිව උතුරුදිග සුදුර් නම් පෙදෙසක බිම සැරුවෝ පැරණිතම කාසි එක් විස්සක් මතු කොට ලූහ. එයින් කිසිවෙක එක් පැත්තෙක යවන (ග්‍රීක) දෙවිරුවෙක් ද ඉතර පැත්තේ තුරුණු රජරුවෙක් ද විය. කිසි කාසියෙක පැත්තෙක ග්‍රීක අකුරෙන් **Basileos Dikaion Menandrous** යි ද, ඉතර පැත්තෙහි 'මහ රජස ධර්මිකස මෙනන්ද්‍රස්' ද සටහන්ව ඇත. තව ද කිසිවෙක පැත්තෙක දහම්සක් සටහන ද, ඉතර පැත්තේ තලතුනා රජකිහු රූ සටහන ද ඒ හා ම උඩ දක්වන ලද අකුරු ද වෙයි.

මෙයින් එ රජු තුරුණු විසෙහි යොන් දෙවිදහම (ග්‍රීක දේවධර්මිය) හැඳුනු බව ද තලතුනා විසෙහි බොදුවකු වූ බව ද හැඟෙනැ යි යෙන්න. ඒ එසේ ම ය. මිලිඳු රජ නාසෙන් (නාගසේන) රහතුන් වෙතින් බණ අසා සස්නැ පැහැද බොදු උවසුවෙක් විය. පසු ව පැවිදි ද විය. ඔහු මළ පසු ඔහු සිරි රඳු බව ද, එහි අළු පිණිස නොයෙක් පෙදෙසින් කලහ කළ බව ද, එයින් පසු ඔවුන් එය බෙදා තම තමන් ලත් කොටස් ගෙන ගොස් නිදන් කොට තුඹු නැංවූ බව ද ප්‍රදායක් නම් ගත්කරු කියයි. මළ සිරුර

දැවීම යොන් සිරිත් නො වේ. දඹදිවවැස්සන් ම රැකි සිරිති. එහි ද ගිහියකු දැවූ හළ දිනක් කොට සැ නැංවීම් නැත. පැවිද්දක්හු ගේ ම සිරිට් අළු හෝ ඉතිරි වූ ඇට-දා නිදන් කොට නම් තුඹු නංවති. මේ එදා සිරිති. මිලිඳුපැණෙහි අග කොටසෙහි එ රජ පසු කලෙක රජය පුතුව පවරා පැවිදි ව රහත් වී යි දක්වේ. ප්ලොකාක්හු සැකෙවින් සදහන් කෙළේ මිලිඳු රහතුන් සිරුර දවා අළු බෙදා ගෙන ගොස් බොදු සිරිත පරිදි නිදන් කොට සැ නැංවූ බවැ යි හැඟේ. මහළු සෙමෙහි ඔහු පැවිදි වූ බව දක්වන මිලිඳුපැණ-පුවතෙහි සැක නො කටයුතු බව ප්ලොකාක්හුගේ කියමනින් ඔප්පු වේ.

මිලිඳුරජු වුසු අවදිය ගැන එකක් අනෙකට වෙනස් මත කිහිපයෙකි. ගුල්ශ්මිති පඬිතුමා ඉරාණය හා එයට නො දුරු රටවල් පිළිබඳ ව කළ පොතෙහි⁷ මිලිඳුරජු සමය කිතුවසින් යට 125-95 අතර වී යැ යි සදහන් කෙරෙයි. ස්මිත් පඬිතුමා 'මිලිඳු රජු කිතුවසින් යට 155 වන්නෙහි ඉන්දුදනව්ව අක්මන් කළැ යි කියයි.⁸ රාය වෙගුධුරී නම් ගත්කරු මෙය කිතුවසින් යට පළමු සියවස තුළ ම වූවකැ යි පවසයි.⁹ පෙරදිග දහම් සතර අතේ බොහෝ දුර විමසුම් නුවණ මෙහෙයු එල්.ඩී. බානට්¹⁰ මහතා මේ මතය පිළිගනී. මිලිඳුරජු සමය කිතුවසින් යට අනුවන වසින් ඔබ්බට නො යැ හැක්කැ යි බිනොයි තොස් හට්ටාවායා¹¹ මහතා කියයි.¹¹ රජසන් මහතාගේ මතය ද මෙයට කිට්ටුව යෙයි.¹²

මිලිඳුපැණෙහි මුල කොටසේ ම 'මා පිරිනිවන් පන්සියවසක් ගිය පසු මිලිඳු නාසෙන් දෙදෙනා පහළ වෙතැ'යි අප බුදුරදුන් වදහළ නියාවෙක් සදහන් වේ. මෙයින් බුදු පිරිනිවන් පන්සියවසෙසාලිස් වස ඉක්මෙන්නා හා ම ය. එසේ කලැ හට්ටාවායා¹¹ මතය වූ කිතුවසින් යට අනු වස තුළ හෙවත් බුදුවසින් 453-543 අතර මිලිඳුරජ අවදිය විය' යන්න බොදු මතයට ළං ව ම එයි. බුදුවසින් 500-543 අතර මිලිඳු නාසෙන් දෙදෙනා උපන්න යි යන්න උඩ කී කිහිපදෙනාගේ ම මතයට ද මිලිඳුපැණයෙහි ආ බොදු ඇදුරු පරපුර මතයට ද සැසදෙයි.

තුරුණුවියෙහි ම දඹදිව් ආ බැවින් මෙ කී මිලිඳු රජුට එහි බැහැවර පත් කවර ද බසක් වුව උගන්නට කල් ඇති වී ය. එ හෙයින් ඔහු එදා දඹදිව්හි බෙහෙවින් පත් මාගධිප්‍රාකාතය උගත්තට කිසිදු සැකෙක් නැත. මෙසේ කලැ මිහිඳු නාසෙන් දෙදෙනාගේ ධර්මසංවාදය වූයේ මාගධිප්‍රාකාතයෙන් යැ යනු සිතා ගත හැක්ක. මේ දෙ බස් කථාව රජුගේ මහලැනා විසින් ප්‍රාකාතයෙන් ලියා තුබුණෙන් ටික කලකට පසු සකුවටත් ශුද්ධමාගධියටත් නගන ලැ යි සිතිය හැකි.

'මිනැන්දෝස් රජුට පසු රජ වූයේ දියෝතිසියෝස් ය.¹³ ඔහු සමයෙහි යටකී සංවාදයේ වාතී රජගෙයින් ලැබ ග්‍රන්ථයක් වගයෙන් සකස් කරන ලදී' යනු ඊස් ඩෙව්ඩ්ස් සුරිණිය ගේ අදහසය.¹⁴ මේ සංවාදය අසා සිටි තෙරවරු ගාථාවලට නගා මුවපරපුරින් ගෙනෙන්නට සැලසුහ යි සිතිය හැකි.

ලක්දිවැ වැහැරුවෙන පෙළබසින් වූ මිලින්දපඤ්භය මෙහි මුල් ම පොත නොවේ. දන් තිබෙන මිලින්දපඤ්භයේ මුල ම 'මිලින්දො නාම සො රාජා සාගලායං පුරුත්තමෙ' ආදී ගාථා කිහිපයෙක් වෙයි. බාහිරකථාවයෙහි ද නාසෙන් හිමියන් සාගල නුවර වැඩ සංබෙයා පිරිවෙණැ වසන පුවත් ගැදියෙන් දක්වා එයට සාධක දක්වනුවෝ 'තෙනාහු : බහුස්සතො විත්තථී' ආදීන් පැදිපෙළක් ම පැවසූහ. බාහිරකථාවසානයෙහි ද 'තෙනාහු : වරණෙන ව සම්පන්නං' ආදීන් ගාථා තුනක්

උදුරා දැක්වූහ. 'තෙතාහු : (එයින් කීහ)' යන්නෙන් දැක්වෙන ඒ කීම කළෝ කවුරු ද? එය කාගේ කීමක්ද' යි පැණයෙක් නැඟේ. "පෙර සිට ම තෙරපරපුර මෙ පුවත රැක ගෙන ආවෝ කීහ" යනු එයට පරිහාරයි. කෙසේ කීහු ද? යත් : "බහුස්සුතො වික්‍රකථී" ආදීන් පැදියෙන් කීහ.

මෙයින් හැඟෙනුයේ ඒ ගාථා කලින් තුබුණු පොතෙකින් උදුරා සාධක වශයෙන් පසු පෙනෙහි (දැන් ඇති පාලි මිලින්දපඤ්ඤයෙහි) බහා ලූ බව ය. පොතේ මුලට ම ඇති "මිලින්දො නාම සො රාජා" ආදී ගාථා පෙළ ද දැන් ඇති මිලින්දපඤ්ඤයේ කතීභාෂ්‍යයේ නිබැඳුම් නොව මුලින් තුබුණු පදාරචිත මිලින්දපඤ්ඤයේ මුල කොටස ය. ඒ මුල් පොත සැකෙවින් ගයින් නිබැඳුණු ගාථාමය එකෙකි. එය ඇසිරු පසු කලෙක බුදුගොස් තෙරුනටත් පෙර දඹදිව වුසු නානා නිකාය සම්ප්‍රදාය දත් කිසි මහතෙරහු විසින් පෙළබසින් රැසැයූ පොතය, අද ඇති මිලින්දපඤ්ඤය. මෙහි ගුරු පොත වූ ගාථාමය පොත ද දඹදිව ඇපරක්ඛු විසින් ප්‍රාකෘතයෙන් හෝ පාලියට නගා රැසැයූණෙකැ යි සිතමු. කිතුමසින් 317 ත් 420 ත් අතර වන බසට නැගුණු මිනන්දා ප්‍රශ්නයෙක් වෙයි. එය සකුයෙන් පෙරළන ලද්දකැ යි අවරදිග වියත්භු යෙත්. එ බඳු ම එහෙත් එයට වඩා විස්තර ඇති මිනන්දා ප්‍රශ්නයෙක් කිතුමසින් 785-804 අතර දීත් වීන බසට නැගී ඇත. ඒ දෙක ම නාසිඵං-බික්ඛිඋ-කීං¹⁵ (නාගසේන හික්ඛුචගේ පොත, නාගසේන සුක්ක) යන නමින් වැහැර වේ. එහි බොහෝ ප්‍රශ්නෝත්තරකථා පාලි පොතට බෙහෙවින් සමාන යැ යි එයි තතු විමසූ ජගදීශකාශ්‍යපස්ථවිරී¹⁶ ඊස්ඩේවිඩිස් සුරිණී, වින්ටර්නට්ස් සුරී ආදීහු කියති.

අපේ පාලිපොතේ දැක්වෙන නාගසේන මිලින්ද දෙදෙනාගේ පර්වයෝග කථාව කසුප් බුදුසස්න තෙක් ඇතට ගියේය. වීන පොතේ එයට ඉදුරා ම වෙනස් ලෙස මෑතක අප බුදුරදුන් සෙමෙහි වූවක් කොට දැක්වේ. පොත හින්දියට නැගූ ජගදීශකාශ්‍යපයන් වහන්සේ එයට ලියූ ප්‍රාක්තනයෙන් උදුරා ඒ පුවත සැකෙවින් මෙහි දැක්වමු.

"එක් කලෙක බුදුරජාණන් වහන්සේ සිය-සෝ-ඒ කොත් (සැවැත්) නුවර නිසා දෙවරමිහි වැඩ වසන සේක. එහි සිවු පිරිස නිතර බොහෝ රැස් වනුයේ ටික කලක් හුදෙකලා ව වසන්නට ඔබට සිත් විය. නොබෝ දිනෙකින් සියලු ගණයාගෙන් වෙන් ව කාර්ලේචොන්සු (පාරිලෙයා?) වනයට වැඩිසේක. එහි නුගරුකක් මුලු නවාතන් ගත් සේක. සිය ඇත්රැළෙන් වෙන් ව වසනු රිසි ඇතෙක් ද එ වන ආ යැ. හේ බුදුරදුන් දැක, වෙත පැමිණ, උවටත් කෙරෙමින් විසී ය. කලෙකින් බුදුරජුන් වහන්සේ ඒ වනයෙන් නික්මැ වැඩි සේක. එ තෙක් තමා ඇසුරු කළ කලණමිතුරාණන සිහි කරමින් ඔබ නො දැක්මෙන් වූ සොවින් ටික දිනෙකින් හේ මෙසේය. දෙවෙනි අත්බැවැ හෙ බමුණු කුලෙක ඉපිදූ, විය පැමිණ පැවැදි ව පව්වෙක වැස මහණදම් කෙසේ ය. එහි අත් පැවිද්දෙක් ද විය. ඔහු දෙදෙන යහළු ව වුසුහ. දවසෙක පළමු වැන්නා ඉතරයා බණවා 'ඇවැත, සසර දුකැ යි දැක මහණදම් කරමි' යි කී. අනෙකා 'මතු අත්බැවැ මහරජක්ඛු වන්නට මහණදම් කෙරෙමි' යි කීව. පසු අත්බැවෙක දෙවැන්නා මුදුතෙරැ පෙදෙසක රජකුලයෙක ඉපිද බි-න-න (මිලින්ද) නමින් පළට විය. අනෙකා පි-න්-කුන් පෙදෙසැ උපන. ඔහු උපන් දින ම එහි ඇතින්තක පැටියකු වැදූ ය. 'නාග' යනු හස්ති වාචක ය. මා පියෝ ඇත් උපත ද සඳහන් වෙනුවට

මෙ කුමරු නාගසේන යැයි නම් කළහ. නාගසේන කුමරහු මයිලණුවෝ ලෝහන (රෝහණ) නම් රහත් තෙරනමෙකි. ළපැටි සෙමෙහි ම නාසෙන් තෙර මයිලණුවන් වෙත පැවිදි ව අකුරුසතරක බණදහමුත් මැනවින් උගත. විසිපස් පිරුණු තැන 'හු-සෙන්' නම් අරමෙහිදී උපසපුවන් ලද. මෙයට පසු මිලිඳු රජ ඔබ කරා එළැඹි පැණ විවාරා සැක සිඳැ පැහැදුණේ ය."

අප පාලි පොතේ අගට එන බොහෝ කොටස් වීන පොතේ නැත. මෙහි උඩු දැක්වූ පූර්වයෝග කථායෙන් ම වීන බසට පෙරළන ලද පොත ථෙරවාද පරපුර අත පොතට වෙනස් ම එකෙකැයි හැඟේ. මෙයින් ථෙරවාද පරම්පරාගත පද්‍යමය මූලග්‍රන්ථයේ ආ කරුණු විස්තර කොට පාලි මිලින්ද පඤ්භය නිපැයුණු නියාව පෙනේ.

දැන් ඇති මිලින්දපඤ්භයෙහි මහාවිහාරපරම්පරායෙහි නො ආ පවත් ද ඇත. බෝසත්හට ළපැටි වියෙහි සිප්සතර ඉගැන්වූ ඇදුරක්හුගේ පුවතෙක් සිද ද අන් මහාවිහාරපරම්පරාගත පොතෙක සඳහන් නැත. ඇත්තේ මිලිඳු පැණයේ ම ය. මෙහි සවිමිත් (සබ්බමිත්ත) නැමැති බමුණාන කෙණෙකුත් ඔබට සිප්සතර ඉගැන්වූ සෙයක් දැක්වේ. මහායාන පොත්හි මෙ ඇදුරු විශ්වාමිත්‍ර නමින් හැඳින්වේ. සර්වමිත්‍ර විශ්වාමිත්‍ර යනු අරුතින් සම වුව ද කිසි යම් ථෙරවාද නිකායයෙක සර්වමිත්‍ර යන නම ම ඔහු සඳහා බැවහර කළ බවට මේ සාධකයෙකි. නො එසේ නම් විශ්වාමිත්‍ර යන වෙස්සාමිත්ත යි ලෙහෙසියෙන් ම පාලියට නගා ගනු නිසැක ය.

මේ මිලින්දපඤ්භපාලිය රචනා කළ ඇදුරාණෝ දඹදිවැ ම සිටි කෙනෙකි. ථෙරවාදයට අයත් නොයෙක් අකුරු නිකායවලැ සුදුසු යැ යි හැඟෙන මත ද ගත්තෙකි. දඹදිවැ දී ගොතන ලද මේ ගත පසු කලෙක, එනම් - හෙළටුවා ලියන්නට පෙරාතුව ව ම හෙළදිවට ආ සේ ය.

මහා විහාර මතය හා නොසැසඳෙන තැන් ඇත ද, අටුවාඇදුරෝ මෙය ගුරුතන්හි ලා සැලකුහ. මාගධී අත්ථවණ්ණනාහි නොයෙක් සාධක වශයෙන් 'ථෙරො ආහ, නාගසෙන්ථෙරො ආහ' යන්නෙන් සිය මතය තහවුරු කරුමෙහි මිලිඳුපැනෙයන් කරුණු උදුරා පැහ.

මෙය මැනවින් හදාලේ නිතොර පැටුයේ තැනට සුදුසු නිදසුන් වහා කියා පැමෙහි සමතෙක් ද බණ දහම් අතේ මහ වියතෙක් ද වන්නේ ය.

පාදක සටහන්

1. Alexander the Great.
2. Hydaspes.
3. Graeco-Indian.
4. Demetrios.
4. හින්දු නදිය අද්දර සියලු පෙදෙස ද ගුජරාටය ද ගංගානදිය අසබඩ පෙදෙසක් ද මිලිඳු රජු යටතේ පැවැත්තේය.
5. Arrian.

6. Ptolemy.
7. Geschichte Irans und Senier Nachbar - Lander.
8. Early History of India by Dr. Smith, pp. 227, 239, 258.
9. Political History of India by Raya Chooudhri, pp.204, 209
10. Antiques of India, p. 41.
11. India in Buddhist Iconography, p.xxi.
12. Rapsen's ancient India, p.183
13. Dionysios.
14. Milinda Questions by Mrs. Rhys Davids.
15. Nasien - Bikkiu-King
16. මිලින්දපඤ්ඤ හින්දි පරිච්ඡිත ප්‍රස්තාවනා.